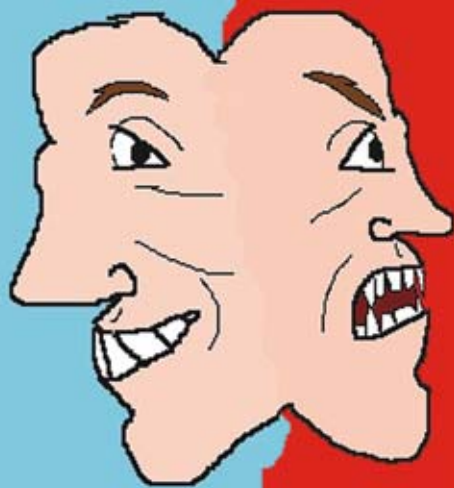

Драшко Вуксановић

Лица и категорије

Утопија

Из бојазни да се не замерим извесним људима, зазирући и пред могућим унижењем нечега што многи сматрају вредношћу, служио сам се поступком који повремено одише прећуткивањем. Разговоре с виновницима ових догађаја ипак сам пажљиво анализирао, њихове тврдње одбацивао због неуверљивости, или напротив, заједно са сопственим доживљајима, подробно уклапао у штиво где се истина често помаља као нечија глава са спољне стране прозора. Неочекивано и с мало наде у добродошлицу.

Љубав на дрипачки начин

Збивало се на пет бандера од моје куће, тачно преко пута Гаврилове, као да се не збива, већ настаје над земљом.

„Докле ти мислиш да се фолираш”, упита младић девојку која је седела између мене и Перице.

Она мало изви главу, поче да устаје, изли на момка садржину чаше, да би затим пројурила између столова, између идеја, и пробивши се кроз гужву за шанком, избила на улицу.

„Само полако. Нећемо да се мешамо ако му умакне”, прозбори Гаврило. Изгурамо се до излазних врата, а Перици се чак измаче тло под ногама и он тресну на задњицу, очигледно изазивајући симпатије код будале-

тина. Направио је тужну гримасу и повикао *ујомоћ*.

Девојка је била поприлично одмакла, али једна прилика следила ју је на кратком растојању. Неки потрчаше за њима, крупним грашкама зноја плаћајући радозналост.

„Замакла је за угао, боље да се врати-мо. Ко зна шта је том падавичару у глави”, огласи се опет Гаврило.

Вратисмо се у „Пек”.

Причају да су је угледали, зајапурену али мирну, на балкону зграде за чији је угао замакла. Мазила је по глави златног ретривера, док је пас дахтао на августовској спарини. Морам, морам рећи. Важније је то што се напољу нашао и један човек високога раста, који је замишљено посматрао лов. Лице му је било измучено или уморно, но, за тренутак озарено, као да је неко спознање, у њега још раније посађено помоћу ашова, почело нагло да клија.

Рђав стицај временâ

Повратак Славољуба Кваса у насеље изненадио је старије. Листом су знали за њега. Одмах је почело да се прича како је давно, док је живео ту, преварио жену с Лидијом Стајић и да је он отац њеног сина. Лидија је становала у мојој улици. Расна жена, црнка упечатљивог лица чије су црте с годинама добијале на оштрини, нарочито око уста. У држању ове четрдесетогодишњакиње осећао се смисао за практично, имала је живе руке, гестикулирала тачно, с мером, док је љубопитљиво гледала у саговорника. Радета, њеног сина, знао сам из виђења. С њом сам понекад застајао да попричамо. Било ми је мучно да слушам олајавања. Нису ме интересовала, а и настројен сам да у та-

кве приче не верујем. Но сам Квас поставиће се друкчије.

Био сам једини од својих вршњака у чијем је сећању о том човеку остао неки траг одраније. Гаврило и Перица, пре Квасовог повратка, нису били чули за њега, тражили су да им причам шта знам.

„Васо, друже, могли бисмо нешто да опослимо, сигурно је пун ко брод. Мука ми је од државних јасала. У позоришту је пропаст, више зарађујем код оних аматера него у сопственој кући,” говорио ми је Гаврило, уздигнутих обрва, климајући главом, као да незнамцу објашњава да не сме пропустити сигуран згодитак.

Причао сам им шта сам знао. Квас је некад свраћао у нашу кућу с мојим покојним ујаком. Галамција двометраш, који се са мном шалио тако да то нисам могао прихватити, само сам се надао да није опак као што изгледа, јер је пријатељ мог ујака. Не сећам се тачно шта је говорио, али сам виц о комарцу запамтио.

„Такмичила се два човека ко ће из пушке да погоди комарца. Први опали, комарац настави да лети. Други опали и почне да се ра-

дује. Први га пита зашто се радује кад није погодио комарца, а овај му одговори: *Пиџај га може ли да јебе*". Виц ми је звучео шупље, усиљено сам се осмехивао.

Мој отац не памти да је с Квасом икад разменио искрену реч, *а неискрене речи се брзо заборављају*, па ето, не може много да ми помогне. Говоркало се да је тај необични човек повезан с мафијашима. У сваком случају, мало ко се усуђивао да с њим разговара на равној нози.

Ни сад му нико ништа није рекао у лице. Нико трезан. И поред Лидије се пролазило погнуте главе или измештеног погледа. Верујем да је приметила да се нешто дешава, јер ме је зауставила код нове беле зграде и замишљено, а ипак смотрено развезала језик о чудним и отуђеним људима. Гледала ме је испитивачки, с резервом која је, чинило ми се, могла да се преобрази у поверење или у бес. Била је напета, просто као да ме је уцењивала, провоцирала. Нисам хтео да дирам у озбиљне жице. Препустио сам јој да сама издокона одакле ветар дува и шта се ваља иза те загонетности, те да пресуди јесу ли чудни и отуђени заваравали себе или сведочили о нечему што

је се могло дубоко тицати. Кваса ће, мислио сам, сигурно видети, стара кућа у којој је одсео налазила се две улице даље.

„Циркус с тобом, Милутине”, казала је моја баба деди кад се овај припит вратио кући и објавио да је Квасу *све рекао*. Једне ноћи о поноћи, настаде бука у улици. Чуо сам како неко зверски удара у бас бубањ, па дозивање, трубе, крхотине неке песме и чинеле у спором, правилном ритму. Погледам кроз прозор, а тамо се громада од човека вуче на челу оркестра и командује куда да се иде.

Почео сам издалека да избегавам Ли дијину фигуру. Неколико пута спазио сам је како се помаља у дворишту, права, еластична, и претварао се да је не видим.

После дединог излетања десио се слушај с продавцем сира. Неко ме ословио по имену, представио се. Сетио сам га се, пролетос смо путовали возом у истом купеу. У ствари, мало је рећи да ме је ословио: узвикнуо је Василије тако гласно да сам се укипио. Руковали смо се преко тезге. Таман сам хтео да га питам зашто виче, кад приметих Славољуба Кваса. И он се укипио, гледао је овамо. Одлучио сам да га се клоним, тим пре

што сам тако поступао према Лидији, ни кривој ни дужној.

Квас се, међутим, већ распитивао о мени. Сусрет на пијаци био је стицај ранијих случајности и сутрашњице која се не би могла правдати случајношћу. Засигурно се обрадовао кад су му казали или, боље рећи, потврдили ко сам. Позвао је на вечеру Гаврила, Перипу и мене, *да уџозна моје другаре и види шџа је исџало од малоџ Васе*. Ја сам, са своје стране, видео да је од великог Славољуба испао имућан буразер, Одисеј уличар и кушач у скупом оделу.

Не могу себи да опростим што се нисам одупро том позиву. Квас је био покровитељски наклоњен, *сџари џријатџель моџ ујака*, а она двојица претила су да ће без мене ићи да се с њим упознају. Требало је да је их пустим. Да сам то урадио, било би ми данас много лакше.

На вечери у ресторану „В” Гаврило се трудио да се свиди Квасу. Причали смо о томе шта би ко урадио и по коју цену, а Гавра је потрчао да се легитимише.

„Кад се ја повијам, повија се разум, а не ја. Ти си, Васо, друкчији, немаш прави его.

Ценим те у једном вишем регистру, али ти не бих поверио своје послове ни за минут,” рекао ми је, и онда окренуо поглед ка Славољубу Квасу, који је на то ћутао и неодређеном миком показивао да не жели да се уплиће.

И Перица је напипавао начин да се овајди. Његова улога у збивањима пред којима смо стајали после Квасовог повратка главна је тема ове изнуђене приче. Да кажем и ово: Квас није одмах показао своје најјаче лице. Но сад знам: тако окупљени, били смо неприродна дружина из које је неко морао да страда.

Убрзо се догодило нешто што нисам могао предвидети, па све да ме је неко наговештајима гађао у главу. Од Кваса сам већ тада очекивао свашта, но то, наравно, није било довољно да замислим конкретну бруку. Повратник из печалбе позвао је нашег друга Перицу у своју кућу и склопио с њим нагодбу. Искази Петра Петровића и Славољуба Кваса о овом догађају у потпуности су сагласни.

Седели су уз виски и наговештену напетост. Квас се испрва освртао око себе и извињавао – средиће он кућу кад за то дође време. Није више био раскокоћен као на вечери у „В”. Постао је застрашујуће озбиљан.

„Слушај, ја сам прошао свашта и ништа. Све знам. Јасно ми је у каквом си положају. Има тренутака кад ти се живот смучи. Ако пре тога ниси ништа урадио, а живот ти се већ смучио, то је трагедија. Зато ме послушај,” говорио је Перици.

Признајмо да је Перици тада било тешко. Из момка који је раније причао да никад неће зарезивати никаквог шефа и послодавца, и да ће, ако треба, *радићи по доковима и оглазићи кад му се њрохће*, изникло је с временом друкчије стабалце. Да су му њега самог у том обличју приказали пре пет година, искезио би се врло подругљиво.

Квас му је, било како било, понудио десет хиљада марака да заведе Лидију Стајић и буде с њом док он, наручилац посла, не каже да је доста. Лидија је, како је начуо, још привлачна, а у њој су ђаволчићи одувек, па ће то, штавише, бити пријатан задатак.

„Желим да присвојим Радета, да га водим по свету. Лидија би се томе успротивила. Зато је потребно да се Раде нарогуши на мајку и презре је. Уосталом, формално је пунолетан. Кажем ти да ме послушаш. Живот пролази, а ти чекаш да се деси чудо. Па ево, ово

је чудо, Петре Петровићу. Ово је чудо које ти се дешава, зграби га. Помоћи ћу ти да инвестираш. Само заврши то и нећеш више бити жељан свега. Послушај ме или иди да сатрулиш”, рекао је Квас и махнуо руком, као да поздравља Перицу за случај да овај одбије понуду.

„Не мораш да журиш, ту сам ја”, рече Квас и склопи очи.

Петар Петровић никад, ни зарад оправдања, никоме сем мени није признао зашто је склопио нагодбу са Славољубом Квасом. Многи су касније, кад је њихов договор обелодањен, слободоумно нагађали како се то догодило. Није ли изазов био велик, запитаће једни, зар се Перици у глави нису зачињали чисти људски мотиви, беседиће други. Питања су, признајем, умесна, али то га у мојим очима не искупљује. Јер Петар Петровић звани Перица или, по иницијалима, П. П, као скраћеница за *приватно предузеће*, из чега је проистекло и С. Т. Р, као *самостална трговинска радња* – установе врло популарне тих дана и година – живео је без догађаја, као пас, и ни за тренутак није посрнуо и покварио глас међу људима. Радио је многе послове, ништа за

стално. Био је помоћник вулканизера, помоћник пекара, поштар. Тетурао се кроз време једва састављајући крај с крајем, уз помоћ коју су му пружали мајка и отац. Онда је, као да се буди из детињства, једну ствар озбиљно пожеleo. Толико да је и догађаје, што ће после склапања нагодбе с Квасом напрасно покуљати, почео да подводи под категорију „наличје будуће радости, које ће неумитно потонути у прошлост”. Али код таквих као што је он наличје не може тек тако потонути у прошлост, и често постаје једино лице којег се сами сећају, гурајући у запећак ташта умовања о небитности времена за нама.

Крпа за главу

Изгледа да је Славољуб Квас био свестан да је његова ванбрачна авантура с Лидијом Стајић пре двадесет година била грешка. Тако се изразио док ми је причао своју причу. Ипак, мислим да је он то разумео као малер. Госпођа Квас, природна љупка плавушица, сазнала је за неваљалство свога мужа, напустила га и чак привремено нестала. Славољуб се опорављао: јурио је згодитак на спортској прогнози, пио и на крају емигрирао у Немачку. На памет му, међутим, није пало да је његов несташлук оставио и друге, живахније белеге на земаљском шару. Повратак у насеље, с оним неизбежним „О, Славољубе, па јеси ли то ти”, принео му је чашу каквој се није надао.

„Не верујем док га не видим”, рекао је мом деди. А пошто га је видео у кафани „Пек” како спопада девојку (*осмоџирио му лице, ѓрађу и џокреџије*), свака сумња у очинство испарила му је из главе, и грмнула је издајничка радост. Док се није вратио кући. Тад му је заиграла мечка пред очима и у куку га је почело жигати, као да је промрзао. Разболео се. Телефонирао ми је и казао како је пожелео да стави крпу на главу, што би сигурно и учинио да није било бесмислено. Покушао је, тврди, да одмахне руком, и одмахнуо је, али се није осећао као одмахивач. Онда је говорио да је добио сина који је *већ ѓоџиов џроизвод, и шџија ѓа се све џио џииче*. Па се препуштао мушицама, призивајући час утабане путеве, час живот какав је до тада био, било шта, само не „ово”.

„Веруј ми, Василије, ово је дирљиво”, говорио ми је. *Ово* је било догађај после којег ништа више није могло да се састави и буде као раније. Његов потомак је постојао и арлекинско савладавање емоција није било од помоћи. И највећи комедијанти, а камоли буразери од каријере, имају слабу тачку, у коју их не дирај ако нећеш да напослетку заличе на људе с ове стране рампе. Квасов живот се

променио, његова јединственост се разишла, воља почела да се рачва.

„Расте ми грба”, јадао се, и чинило се да га она стара људска категорија, одговорност, узима под своје. Но код таквих као што је Славољуб Квас одговорност заузима необичан облик кад се настани. И трансформише своје нове сувласнике, тако да сам у једном тренутку пред собом видео колебљивог самовољника с премором на лицу. Узима театрис и нервира се због *дебеле фиџуре*, приповеда о старим данима, пита ме јесам ли ожењен, присећа се да сам га упознао с мојом женом и да га је она тада хладно посматрала. Пали цигарету, гаси је после два дима, устаје па се враћа на столицу. Неумесно много прича. Но кад би заћутао, видело се да му на лицу изгрева срећа.

Већ тада сам решио да „овековечим” Кваса, да фотографишем један парадокс, иако још нисам знао да ће тај иновирани модел, и сам довољан за приповетку, узнемирити цело насеље. Још мање сам знао да ћу причу морати да испричам.

Један од срећника којег ће захватити благодат од Квасовог сазнања био је мој друг

Перица. И крив и дужан. Сав ушлетен у ћорава посла. Подвлачим: од почетка сам настојао да променим ток општег мњења да је П. П. *био добар као зарађени хлеб, али му се омакло, онако.* Уосталом, такво мишљење код људи у насељу трајало је три дана, као и мој ригорозни став према старом другу.

Петар и Лидија

С друге стране и за свој рачун, Петар је почео да обраћа пажњу на Лидију. Хтео је да сазна куда се креће, но испрва је успео да уочи једино њене кретње, бацавање косе, покрете из петних жила који су јој тонус тела уз ноге подизали све до плећа и потиљка када се пела на стопе раних јутарњих трамваја, или се пропињала на прсте да пајалицом дохвати горњу ивицу рагастова кућног прозора са спољне стране. Успео је да уочи како се, у разговору с неком женом на капији, помало љуља док стоји, праска у смех, баца поглед к њему и клима главом у знак одобравања саговорници, а у ствари је, вероватно, тек напола слуша. *Само ненаметљиво*, говорио је себи. Није се качио за трамваје у које је улазила, него је ранио на пијацу.

Није је посетио, него је ишао Гаврилу мало заобилазним путем. Једног дана је није видео. Последњи пут појавила се у суботу по подне, а вратила се у недељу, такође после подне. Где је спавала, питао се П. П. и тражио од Гаврила да га посаветује како да учини *следећи корак*.

Гаврило му је дао савет. Казао му је да стане за шанк, наручи пиће. Да сачека да Лидија припали цигарету и спусти је у пепељару.

„Онда спусти и ти своју цигару у исту пепељару па узми њену, а њој остави твоју.”

„Чекај, чекај, какав шанк? О каквом је шанку реч?”

О шанку у станичном ресторану. Лидија ради у ресторану на Железничкој станици.

Петар Петровић зину, па звизну, у маниру шегрта који је открио једноставну тајну мајсторског умећа.

Два дана није излазио из куће. Онда је засео у трамвај. Мрзим што морам рећи да је промашио смену. Вратио се кући и предвече опет покушао да је пронађе. Лидија је стајала иза шанка, чак је и пушила цигарету, али пепељара није била на шанку, него на судоперу иза њега, те је П. П. ваљда осетио сву рела-

тивност добрих другарских савета и варљивост овога света.

Лидија је, међутим, на удаљеном месту, изван насеља, показала комшијску пристojност и поздравила Петра Петровића као знанца међу непознатим гостима, издвојила га је иако се раније једно другом нису јављали.

„Чекаш ли некога”, упитала га је док је брисала чашу. На његов одричан одговор није подигла поглед, наставила је предано да брише чашу и упитала га шта ће да попије.

„Исто, хвала”, рекао је Перица. Засмејала се како се људи смеју вицевица, комедијама.

Коначни стадијум досаде: закуцавање предвидљивих чињеница и сопствених поступака у гранитни монолит, свакодневицу. Све је познато, цикличност мисли, осећања, место боравка. И једино покоји разговор пробуди илузију о могућности живота. Лидија и Петар, напрасно, престали су да се досађују. Ближио се септембар, а грануло је доба забаве. Још исте вечери Лидија је јавила Радету да ће касније доћи с посла, и запутила се с Перицом у пријатну шетњу по густишима градског растиња, изнад реке, на падини.

„Само те молим, мој син не сме да зна за нас. Да ти не објашњавам...”

Поверио ми се да је његова неизречена помисао у том тренутку била *ма дао бих ја њему*.

Замишљене педале

Временски се разабрати у збрци онога што сам знао и што сада знам није увек лако, а помало, признајем, и не желим то да урадим, осим онолико колико је неопходно. Причам причу како ми долазе слике. За све је најважније да ниједан мој гест није злонамеран. Иронија је можда легитиман изузетак, али бити жив а не бити понекад ироничан, то нико жив не би могао да очекује ни од кога.

Тако не могу поуздано да кажем кад ми је Перица испричао да је Лидију питао како то да је она, толико привлачна, *остјала за шанком*. Уозбиљила се, накратко, а онда почела да се смејуљи, избацила је ногу из дубоког изреза на сукњи, споро стала да окреће бокове,

да би наједном пришла, села му у крило, завртела ногама замишљене педале, процедивши:

„На берзи рада нису имали те паре да платите оно што ја држим у поседу.”

Незванични попис места на којима се појављивао жути кишобран

Поменули смо Старо сајмиште и суседно нам насеље, трафику крај које је жена испод жутог амрела често стајала, заузимајући место пред шалтером трафике, дошаптавајући се с продавцем. Незванично, тај исти кишобран виђан је често и у парку преко пута Железничке станице, и то у вечерњим сатима и тренуцима најбољег расположења за пролазнике специфичних намера. По Новом Београду виђао га је сам Квас, некад бежао од њега, осврћући се плашљиво од помисли да ће уз кишобран угледати и две сподобе. Некад је, напротив, покушавао да га сустигне, док амрел не би ускочио у трамвај и нестao у гужви.

Та једноставна направа загорчавала му је живот, нарочито пошто је почео да се распитује. Говорили су му да је синоћ била под његовим прозором, виђали су је у кафанама у које је Квас залазио с гуштом, па и у онима у које би га другови одвукли на уштрб његовом задовољству. Чинило се да кишобран узалуд чека неког за столом.

Квас тврди да је озбиљно размишљао да објави оглас како купује жути кишобран, са шифром *оїрошїај*. И тек што је срочио прва слова огласа, закуцаше му на врата. Отворио је слабачким рукама, осмехнуо се осмехом свога наврдеде.

„Шта ’оћеш, високопорасли црве? ’Оћеш ли да те узмемо себи, па да наврдеди бањаш ноге у кориту, је ли, магарчино? Кишобран није на продају! Мораш да платиш живим месом! Види га, Вељо, како је велики момак израсо, а сад ће да се сурва у несвест. Оће, гледај, оће, тако ми ока јединога...”